

УДК: 378.027.7

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-2-46-248-259

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ ІТАЛІЇ: ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ (1999–2020 рр.)

Клик Богдан Олегович

викладач кафедри міжнародних відносин та туризму

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ПЗВО «Київський міжнародний університет»

e-mail: bogdan_klyk96@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-9175-5457

Проаналізовано законодавче забезпечення системи вищої освіти Італії в період 1999–2020 рр., що істотно вплинуло на реформування вищої освіти, слугувало запобіганню викликам та сприяло реалізації позитивних зрушень у наданні якісних освітніх послуг. Представлено конституційні особливості для сфери вищої освіти в Італії та наголошено на їх фундаментальній ролі у провадженні освітньої діяльності закладами вищої освіти. Розкрито шляхи запровадження реформ у систему вищої освіти Італії, що зумовлено імплементацією Болонського процесу, зокрема, висвітлено реформи Мораті 2003 р., Фіоріні 2006–2007 рр, Гельміні 2008–2010 рр., реформи «Хороша школа» (La Buona Scuola) 2015 р. Охарактеризовано вплив затверджених міністерських комюніке країн – учасниць Болонського процесу у 2001–2020 рр. на систему вищої освіти Італії, зокрема на освітню діяльність університетів, професійне зростання академічного персоналу, розширення інституційної автономії, університетського врядування тощо.

Ключові слова: система вищої освіти Італії; реформи вищої освіти Італії; Конституція Італійської Республіки; інституційна автономія університетів; фінансове забезпечення; нормативно-правові акти; законодавство.

Постановка проблеми. З моменту ратифікації Болонської декларації (The Bologna Declaration) 1999 р. постала необхідність приведення наявних законодавчих норм системи вищої освіти Італії у відповідність до ухвалених ініціатив міністерських комюніке країн – учасниць Болонського процесу. Ураховуючи це, було згенеровано низку видозмін до законодавчого регулювання системи вищої освіти, що не тільки характеризувалися позитивними зрушеннями в освітньому секторі Італії, а й трансформувалися в комплекс фундаментальних реформ. Проведені реформаційні заходи підвищили рівень якості надання освітніх послуг, співпрацю освітнього сектору та ринку праці, сприяли якісному науковому зростанню академічного персоналу італійських університетів, забезпечили збереження інституційної автономії та академічної свободи в італійських ЗВО тощо.

Беручи до уваги масштаб проведених реформаційних процесів у системі вищої освіти, вважаємо доцільним здійснити детальний аналіз цих реформ і законів та з'ясувати їх вплив на функціонування ЗВО Італії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході проведення дослідження щодо законодавчих особливостей системи вищої освіти Італії в період 1999–2020 рр. з'ясовано, що питання реформаційних процесів в італійській освіті періоду 2003–2010 рр. висвітлено в працях F. Cortese, C. Picciocchi, C. Glen [6]. Окремі аспекти освітніх видозмін, зокрема детальний аналіз реформ Фіоріні, а також реформа Гельміні тощо, проаналізовано в роботах U. Ascoli, E. Pavolini [7]. Також варто зазначити таких науковців, дослідження яких мали стосунок до системи вищої освіти Італії: Davide Donina, Michele Meoli, Stefano Paleari зацентрували увагу на вивченні та детальному аналізі реформ вищої освіти Італії [32], Matteo Turri, Carla Facchini, Magali Fia приділяють увагу впровадженню реформ у систему вищої освіти Італії та урядовим трансформаціям ЗВО [33].

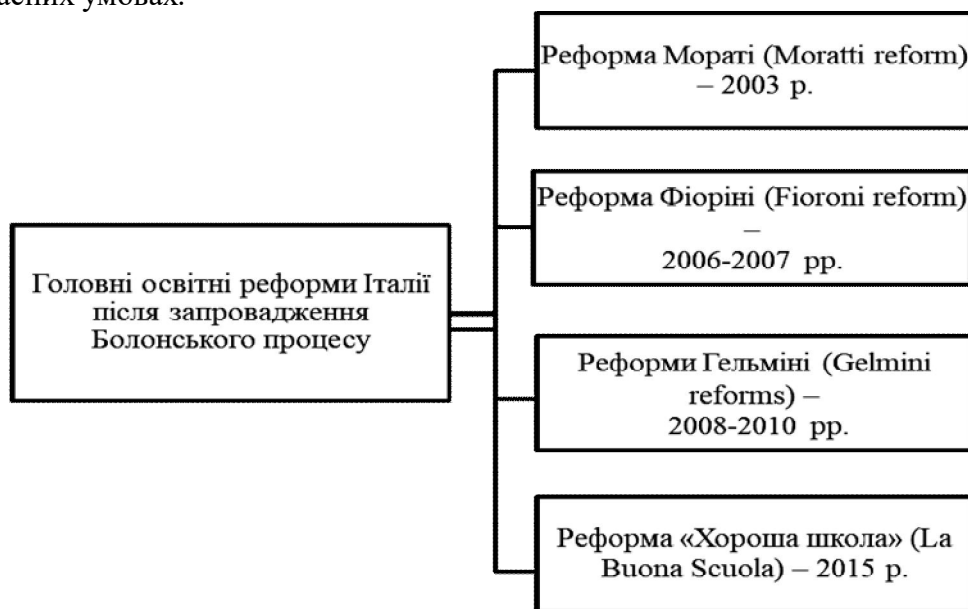
З-поміж українських учених зазначену проблему законодавчого регулювання системи вищої освіти Італії досліджували С. Сисоєва, І. Регейло, Т. Кристопчук, Є. Нелін, Г. Давиденко тощо.

Формулювання мети статті. Висвітлити законодавче і нормативно-правове забезпечення сфери вищої освіти Італії шляхом здійснення аналізу ключових законодавчих актів, проведених основних освітніх реформ у контексті імплементації в Італії Болонського процесу в період 1999–2020 рр. та з'ясувати особливості, які мали істотний вплив на результативність реформування системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провадження освітньої діяльності університетів Італії здійснюється відповідно до Конституції Італії (Costituzione della Repubblica Italiana), яка була прийнята в 1947 р. і набула чинності 1948 р., а також постанов Міністерства освіти (Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca – MIUR), які є додатковими положеннями до конституційного права на здобуття вищої освіти тощо [3].

Зокрема, відповідно до Конституції Італійської Республіки зазначається, що «...державна встановлює загальні правила освіти та функціонування для всіх закладів освіти», водночас уточнюються їх повноваження: «...ЗВО та академії мають право встановлювати свої власні правила в рамках передбачених цим законом» [4]. Тобто ЗВО Італії, чітко керуючись положеннями Конституції у здійсненні освітньої діяльності, мають розширені права стосовно провадження освітнього процесу, ведення внутрішньоуніверситетських справ тощо, що забезпечує відповідну самостійність університетів. Наступний рівень надання університетської автономії в Італії зумовлений циклом освітніх реформ, які активно почали запроваджуватись у сферу вищої освіти після її інтеграції до Болонського процесу [5].

Із моменту імплементації Болонського процесу 1999 р. в італійську систему вищої освіти започатковано низку реформ, а саме: Реформу Мораті (Moratti reform) – 2003 р., Реформу Фіоріні (Fioroni reform) – 2006–2007 рр., Реформу Гельміні (Gelmini reforms) – 2008–2010 рр., Реформу La Buona Scuola – 2015 р. (рис. 1). Запроваджені реформи здійснили не лише істотні зміни, але і заклали фундаментальні підвалини, на яких ґрунтується вища освіта Італії в сучасних умовах.

Джерело: складено автором на основі: IL SISTEMA SCOLASTICO ITALIANO: ECCO COM'È CAMBIATO NEL CORSO DEI SECOLI. L'evoluzione del sistema scolastico italiano dalla Legge Casati alla riforma «Buona Scuola». [5].

Рис. 1. Цикли головних реформ в освітньому секторі Італії

Першим кроком модернізації італійської освіти були заходи, реалізовані 2003 р. у період діяльності уряду Сильвіо Берлусконі (Silvio Berlusconi) під керівництвом міністра освіти Летиції Моратті (Letizia Moratti). Значущість Реформи Мораті (Moratti reform, 2003 р.) полягала у тому, що в рамках імплементації Болонського процесу виявлено насамперед недоліки і проблеми в освітній системі Італії та визначено шляхи їх подолання, зокрема щодо вдосконалення системи професійної освіти, якісного забезпечення освітнього компонента як одного з ключових напрямів розвитку держави тощо [6]. Постала необхідність створення на національному рівні нормативно-правових актів з покрокової реалізації конституційних положень щодо здобуття якісної професійної освіти громадян Італії, успішного практичного втілення відповідних норм у життя, що засвідчуватиме ефективність реформи [6].

Однією з характерних особливостей реформи Л. Мораті було і те, що італійським областям надано нові повноваження, зокрема в частині стратегічного планування з надання освітніх послуг тими закладами, які розташовані в межах області. Зазначений підхід давав змогу розширювати та розвивати автономію закладів освіти передусім ЗВО [6]. До інших позитивних результатів реформи Л. Мораті варто віднести [6]:

- удосконалення навчальних програм освітніх закладів, що сприяло покращенню їх дидактичного забезпечення та наданню якісних знань і професійних навичок здобувачам;

- поширення співпраці між освітнім сектором і ринком праці, що акцентувало увагу на затребуваності фахівців та їх конкурентоспроможності через удосконалення якості освітніх послуг для кращого забезпечення італійського ринку праці професійними і кваліфікованими працівниками;

- ініціювання заходів щодо оцінювання системи освіти Італії, що покладено на Міністерство освіти Італії (Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca – MIUR).

У період 2006–2007 рр. в Італії міністром освіти був Джузеппе Фіоріні (Giuseppe Fiorini), який істотну увагу зосередив на перших щаблях здобуття освіти – шкільній освіті [7]. Важливі зрушення для шкільної освіти насамперед пов'язані з подовженням терміну навчання в школі до десяти років, тобто до 16-річного віку учнів, передусім для здобуття профільної освіти, що зумовило їх якісну підготовку для вступу до ЗВО і розширило можливості для працевлаштування (ст. 1, п. 622 Закону про підготовку річного та багаторічного державного бюджету (Закон про бюджет на 2007 рік) (Disposizioni per la formazione del bilancio annuale e pluriennale dello Stato (legge finanziaria 2007) № 296 від 27 грудня 2006 р.) [8; 9].

Грунтовна трансформація у вищій освіті відбулася під час реформи 2008–2011 рр. за ініціативи міністра освіти Італії Маріастелли Гельміні (Mariastella Gelmini) [10; 11], головною метою якої було розширення та вдосконалення реформи Л. Мораті 2003 р. 3-поміж ухвалених упродовж цього періоду законодавчих документів, які регламентують шкільну освіту, істотними для сфери вищої освіти є такі акти (рис. 2) [10; 11]:

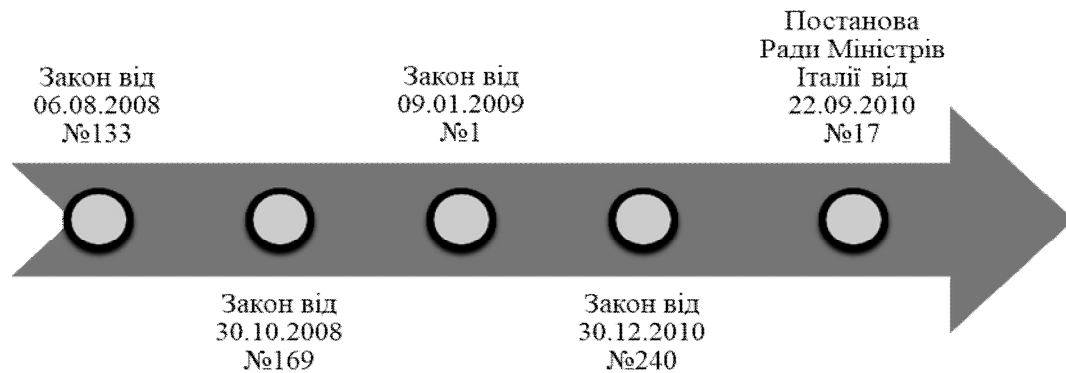
1. Закон про перетворення в закон з поправками декрету-закону від 25 червня 2008 р. № 112, що містить невідкладні положення щодо економічного розвитку, спрощення, конкурентоспроможності, стабілізації державних фінансів і вирівнюванню податків від 6 серпня 2008 р. № 133 (Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 25 giugno 2008, n. 112, recante disposizioni urgenti per lo sviluppo economico, la semplificazione, la competitività, la stabilizzazione della finanza pubblica e la perequazione tributaria);

2. Закон про перетворення в закон з поправками декрету-закону від 1 вересня 2008 р. № 137 щодо невідкладних положень про освіту та університети (Legge 30 ottobre 2008, n. 169. «Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 1° settembre 2008, n. 137, recante disposizioni urgenti in materia di istruzione e università»);

3. Закон про перетворення в закон з поправками декрету-закону від 10 листопада 2008 р. № 180, стосовно права на навчання, підвищення успішності та якості освітніх послуг університетів і дослідницької системи (Legge 9 gennaio 2009, n. 1, «Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 10 novembre 2008, n. 180, recante disposizioni urgenti per il diritto allo studio, la valorizzazione del merito e la qualità del sistema universitario e della ricerca»);

4. Закон про Правила організації університетів, викладацького складу та прийому на роботу, а також делегування уряду для підвищення якості та ефективності університетської системи від 30 грудня 2010 р. № 240 (Legge 30 dicembre 2010, n. 240, Norme in materia di organizzazione delle università, di personale accademico e reclutamento, nonche' delega al Governo per incentivare la qualità e l'efficienza del sistema universitario);

5. Постанова Ради Міністрів Італії «Необхідні вимоги до навчальних курсів» (Decreto Ministeriale 22 settembre 2010 n. 17 «Requisiti necessari dei corsi di studio») від 22 вересня 2010 р. № 17.

Джерело: складено автором на основі: Gelmini's Reform' [10]; Gelmini reform – education in Italy [11].

Рис. 2. Етапи впровадження реформи М. Гельміні в освіту Італії

Вихідним у циклі реформ М. Гельміні став закон про перетворення в закон з поправками декрету-закону від 25 червня 2008 р. № 112, що містить невідкладні положення з економічного розвитку, спрощення, конкурентоспроможності, стабілізації державних фінансів і вирівнювання податків, від 6 серпня 2008 р. №133 (Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 25 giugno 2008, n. 112, recante disposizioni urgenti per lo sviluppo economico, la semplificazione, la competitività, la stabilizzazione della finanza pubblica e la perequazione tributaria), який більшою мірою стосувався покращення фінансового забезпечення ЗВО – статті 15, 16, 17, 64 та 65 [11; 12]. Це дало змогу поетапно посилювати інституційну автономію університетів і розширити їх прозорість у веденні будь-яких справ закладу вищої освіти (Norme in materia di organizzazione delle università, di personale accademico e reclutamento, nonche' delega al Governo per incentivare la qualità e l'efficienza del sistema universitario, 30 грудня 2010 р. №240 [13; 15]), а також активізувати університетське врядування із залученням працівників з інших закладів, установ тощо на заміщення керівних посад в університеті [17].

Велику увагу приділено створенню загальнодержавних вимог до освітніх програм і курсів, зокрема їх уніфікації в певній галузі знань тощо згідно з постановою Ради Міністрів «Необхідні вимоги до навчальних курсів» (Decreto Ministeriale 22 settembre 2010 n. 17 «Requisiti necessari dei corsi di studio») від 22 вересня 2010 р. №17 [13; 14].

Загалом прийняті і запроваджені реформи під керівництвом М. Гельміні сприяли успішній інтеграції італійської системи вищої освіти до ЄПВО.

Після вступу Італії до ЄПВО та продовження циклу реформ М. Гельміні у 2015 р. розпочався процес упровадження реформи La Buona Scuola «Хороша школа» або Закону № 107 [19]. Хоч ця реформа спрямована більшою мірою на модернізацію сфери загальної середньої освіти, все ж університетський сектор має прямий кореляційний зв'язок з цією реформою, оскільки впровадження низки нововведень для шкіл віддзеркалювало видозміни і в системі вищої освіти. Утілення реформи в освітню практику відбувалося під час правління кабінету Матео Ренці (Matteo Renzi) і значення законотворчих ініціатив полягало у прийнятті законодавчих декретів, які не тільки регламентували, але і суттєво покращували фінансову політику в освітній сфері. Зокрема, збільшення видатків на освіту на 3 млрд євро [20] зумовило виконання головних постулатів реформи La Buona Scuola «Хороша школа» або Закону №107 [19; 20]:

- наймання працівників сфери освіти на заміщення вакантних посад лише за конкурсом;
- надання студентам ширшого кола знань за рахунок інтенсивного введення в освітні програми мистецтва, музики, вивчення іноземних мов, цифровізації тощо;
- формування спеціальних ресурсів для забезпечення підвищення кваліфікації вчителів;
- розширення автономії закладів освіти тощо.

Отже, відповідно до зазначеної реформи La Buona Scuola «Хороша школа» або Закону

№107 здійснено динамічну імплементацію ширших можливостей для здобуття освіти та ведення викладацької діяльності, продовження процесів зростання самостійності закладів освіти, успішної цифровізації на основі досягнень інформаційно-комунікаційних технологій в освіті тощо.

Особливо істотними в регулюванні освітньої діяльності Італії, як і всіх країн – учасниць Болонського процесу, є прийняті комюніке міністерських конференцій, що відбуваються раз на два роки та підбивають підсумки реалізації Болонського процесу, виконання Великої Хартії, Лісабонської конвенції тощо, а також формують нові орієнтири з метою вдосконалення європейської освіти, імплементації новітніх методів навчання, вирішення існуючих проблем в освіті тощо (рис. 3) [3; 4; 21].

Джерело: складено автором на основі: MINISTERIAL DECLARATIONS AND COMMUNIQUÉS [21].

Рис. 3. Міністерські комюніке країн-учасниць ЄПВО

За період 2001-2020 рр. затверджено та ратифіковано дев'ять міністерських комюніке, згідно з якими визначено фундаментальні пріоритети для країн ЄПВО та їх систем вищої освіти, зокрема Італії (табл. 1) [22; 23; 24; 25; 26; 28; 29; 30; 31].

Таблиця 1

Реалізація міністерських конференцій Болонського процесу у вищій освіті Італії

Конференції Болонського процесу	Система вищої освіти Італії
Міністерська конференція в Празі, 2001 р.	<ol style="list-style-type: none"> Надання якісних освітніх послуг для забезпечення високого соціального забезпечення. Залучення здобувачів вищої освіти до формування та організації навчання в університетах. Забезпечення обґрунтованих навчальних планів та освітніх програм відповідно до сучасних вимог ринку праці тощо.
Міністерська конференція в Берліні, 2003 р.	<ol style="list-style-type: none"> Надання освітніх послуг, здійснення наукових досліджень з метою підготовки молодих вчених та подолання нових викликів ринку праці. Зростання активності студентів та підтримка Болонського процесу здобувачами. Підвищення рівня мобільності студентів, зокрема шляхом запровадження єдиних стандартів оцінювання знань студентів та присвоєння кваліфікацій тощо.

Конференції Болонського процесу	Система вищої освіти Італії
Міністерська конференція в Бергені, 2005 р.	1. Виокремлення ЗВО та їхніх студентів у статусі партнерів Болонського процесу, що слугує вагомим чинником у вдосконаленні навчальних планів і, як наслідок, запровадження інноваційних методик навчання. 2. Збільшення інституційної автономії університетів і ліберальності у провадженні освітньої діяльності ЗВО.
Міністерська конференція в Лондоні, 2007 р.	1. Підвищення рівня мобільності студентів. 2. Зростання автономії ЗВО. 3. Запровадження принципів академічної свободи.
Міністерська конференція в Левен-Льовені, 2009 р.	1. Продовження процесів підвищення рівня мобільності здобувачів вищої освіти. 2. Розширення рівня автономії ЗВО. 3. Динамічна імплементація принципів академічної свободи та доброчесності.
Міністерська конференція в Бухаресті, 2012 р.	1. Підвищення рівня працевлаштування майбутніх випускників ЗВО Італії за рахунок надання всебічної та якісної вищої освіти. 2. Забезпечення стабільного підвищення мобільності здобувачів вищої освіти. 3. Залучення академічного персоналу італійських ЗВО та студентства як консультантів до покращення керівництва ЄПВО.
Міністерська конференція в Єревані, 2015 р.	Гарантування взаємної довіри між країнами-учасниками ЄПВО стосовно їхньої системи вищої освіти, що може привести до запровадження інклюзивної освіти для всіх без винятку громадян Європи, зокрема громадян Італії.
Міністерська конференція в Парижі, 2018 р.	1. Підтримка академічної мобільності здобувачів вищої освіти. 2. Розширення процесів ототожнення систем вищої освіти Італії та країн-учасниць ЄПВО. 3. Сприяння поширенню академічної свободи. 4. Автономність ЗВО Італії. 5. Залучення студентів та академічного персоналу італійських ЗВО до спільного розвитку ЄПВО тощо.
Міністерська конференція в Римі, 2020 р.	1. Розширення участі науково-педагогічного персоналу університетів Італії в розвитку ЄПВО. 2. Визначення ключової ролі викладачів у забезпеченні якісної вищої освіти. 3. Сприяння якісному науковому зростанню академічного персоналу італійських університетів. 4. Налагодження діалогу із освітніми профсоюзами Італії й Європи. 5. Підтримка і збереження інституційної автономії та академічної свободи в італійських ЗВО.

Джерело: складено автором на основі: TOWARDS THE EUROPEAN HIGHER EDUCATION AREA. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001 [22]. «Realising the European Higher Education Area». Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003 [23]. The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005 [24]. London Communiqué Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world [25]. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [26]. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. Bucharest Communiqué. FINAL VERSION [28]. YEREVAN COMMUNIQUE [27]. PARIS COMMUNIQUE Paris, May 25th 2018 [30]. ROME MINISTERIAL COMMUNIQUE. 19 November 2020 [31].

У Празькому комюніке (Prague Communiqué), ухваленому через два роки після Болонської декларації 1999 р., підтверджено переваги запровадження Болонського процесу, підбито підсумки щодо реалізації вимог Болонського процесу країнами-підписантами, а також

виявлено ризики та труднощі, вирішення яких сформульовано для всіх країн, які взяли участь у цій конференції, зокрема для Італії [22].

Наведені твердження Празького комюніке знайшли продовження в документі 2003 р. – Берлінському комюніке (Berlin Communiqué), в якому наголошено на невід’ємності наукових досліджень та освітнього процесу, а також у Бергенському комюніке (Bergen Communiqué) 2005 р. стосовно розширення інституційної автономії університетів та позитивного соціального ефекту від участі в Болонському процесі.

Принципи академічної свободи, розширення автономії університетів, підвищення рівня мобільності студентів тощо відображено в Лондонському комюніке (London Communiqué) 2007 р. та остаточно було закріплено в наступній конференції міністрів освіти країн – учасниць Болонського процесу, яка відбулася в 2009 р. і затвердила зазначені положення Лондонського комюніке в Левен-Льовенському комюніке (Leuven Louvain-la-Neuve Communiqué) [25; 26]. Проголошені та інтегровані твердження цих двох комюніке мали істотний вплив на систему якості вищої освіти, що зумовило чимало реформ у країнах – учасницях Болонського процесу, зокрема зміну системи забезпечення якості в Нідерландах 2011 р., прийняття нового закону про зовнішній контроль якості освіти в Австрії 2012 р., в Італії – зазначений вище закон 240/2010 про розширення інституційної автономії тощо [27].

Ключовими в Бухарестському комюніке (Bucharest Communiqué) 2012 р. були положення про надання високої якості освітніх послуг, академічної мобільності тощо [28]. Одні з найважливіших пріоритетів у розвитку системи вищої освіти країн-учасниць ЄПВО загалом та Італії зокрема зазначено в Єреванському комюніке (Yerevan Communiqué) 2015 р., згідно з яким привернуто увагу до мультикультурності європейської спільноти, взаємоповаги релігійних почуттів різних націй, політичної толерантності тощо [29].

У Паризькому комюніке (Paris Communiqué) 2018 р. міністри вищої освіти країн-учасниць ЄВПО проголосили, що основними цінностями є збереження академічної свободи та доброчесності, інституційної автономії, активне залучення академічного персоналу італійських ЗВО та студентства до покращення врядування ЄПВО тощо [4; 30].

Дотримуючись загалом вимог згаданих вище комюніке, нині у системі вищої освіти Італії реалізуються положення Римського комюніке (Rome Communiqué), яке узгоджено на міністерській конференції 2020 р. Основну увагу приділено нагальним питанням щодо професійного зростання викладачів ЗВО, збереження інституційної автономії, забезпечення якіснішої вищої освіти для викладачів через відповідні курси підвищення кваліфікації тощо [31]. Отже, діяльність ЄВПО в рамках Болонського процесу сприяє збереженню, примноженню та розширенню набутих цінностей вищої освіти в кожній країні-учасниці, зокрема в Італії.

Висновки. Таким чином, відповідно до здійсненого аналізу законодавчих актів, які регламентують систему вищої освіти Італії в період 1999–2020 рр., з’ясовано, що головною конституційною особливістю є наявність розширених прав ЗВО з провадження освітньої діяльності, що у ході імплементації Болонського процесу зумовило набуття освітніми закладами широкої автономії. Трансформації вищої освіти слугували такі успішно реалізовані реформи:

- реформа Мораті (2003 р.) – виявлено ризики та проблеми в освітньому секторі Італії та впроваджено заходи щодо створення інституційної автономії, удосконалення навчальних програм освітніх закладів, поширення співпраці між освітнім сектором і ринком праці тощо;

- реформа Фіоріні (2006–2007 рр.) – запроваджено збільшення шкільного віку до 16 років для здобуття профільної освіти, що дало змогу забезпечити якіснішу підготовку для вступу до ЗВО і працевлаштування;

- реформи М. Гельміні (2008–2010 рр.) – істотно покращено фінансове забезпечення ЗВО, посилено інституційну автономію університетів і розширено їхню прозорість у веденні будь-яких справ, розроблено загальнодержавні вимоги до навчальних програм і курсів, зокрема щодо їх уніфікації в певній галузі знань тощо;

- реформа La Buona Scuola «Хороша школа» (2015 р.) – уведено конкурсний відбір викладачів до ЗВО, інтенсифікацію освітнього процесу шляхом запровадження нових дисциплін, підвищення кваліфікації вчителів тощо.

Істотний вплив на результативність проведених реформ у галузі вищої освіти Італії здійснювали міністерські комюніке Болонського процесу, основний акцент яких був на наданні якісних освітніх послуг для забезпечення високого соціального забезпечення, підвищення рівня мобільності студентів, виокремлення ЗВО та їх студентів у статусі партнерів Болонського процесу, зростання автономії ЗВО, залучення академічного персоналу ЗВО та студентства як консультантів до покращення врядування ЄПВО, налагодження діалогу із освітніми профсоюзами Італії й Європи тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають у змістовому аналізі інституційної складової функціонування системи вищої освіти Італії, яка підтверджує результати впроваджених освітніх реформ тощо.

Список використаної літератури

1. Реейло І. Ю. Ціннісні орієнтири розвитку Болонського процесу в 1988–2009 pp.: нормативно-правовий аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2018. № 3–4 (56–57). С. 43–51. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018.3-4.4351> (дата звернення: 09.04.2021).
2. Реейло І. Ю. Фундаментальні цінності Європейського простору вищої освіти (2010–2018 pp.): пріоритетні орієнтири діяльності науково-педагогічних працівників. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2018. № 4 (63). С. 7–17. URL: <http://pptp.kubg.edu.ua/images/2018/4/1.pdf> (дата звернення: 09.04.2021).
3. Costituzione della Repubblica Italiana. URL: <https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione.pdf> (дата звернення: 09.04.2021).
4. Constitutional Right to an Education: Italy. URL: <https://www.loc.gov/law/help/constitutional-right-to-an-education/italy.php> (дата звернення: 09.04.2021).
5. IL SISTEMA SCOLASTICO ITALIANO: ECCO COM'È CAMBIATO NEL CORSO DEI SECOLI. L'evoluzione del sistema scolastico italiano dalla Legge Casati alla riforma «Buona Scuola». URL: <https://www.ebookscuola.com/blog/sistema-scolastico-italiano-evoluzione/> (дата звернення: 09.04.2021).
6. Italy. URL: <https://edpolicy.education.jhu.edu/global-pluralism/v2-italy/> (дата звернення: 09.04.2021).
7. The Italian Welfare State in a European Perspective: A Comparative Analysis. URL: https://books.google.com.ua/books?id=1rK6CQAAQBAJ&pg=PA190&lpg=PA190&dq=Fioroni%2%A0reform+education+italy&source=bl&ots=fel54yyHwy&sig=ACfU3U2hckMuXMCrZBpHwp_97TCENOQEwg&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwif3PGcm_7vAhXsIsKHay_A6EQ6AEwEXoEACQA#w=onepage&q=Fioroni%2%A0reform%20education%20italy&f=false (дата звернення: 09.04.2021).
8. Education and Training. 6.10 Current debates and reforms. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/italy/610-current-debates-and-reforms> (дата звернення: 09.04.2021).
9. Legge 27 dicembre 2006, n. 296. «Disposizioni per la formazione del bilancio annuale e pluriennale dello Stato (legge finanziaria 2007)», pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 299 del 27 dicembre 2006 – Supplemento ordinario n. 244. URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/06296l.htm> (дата звернення: 09.04.2021).
10. Gelmini's Reform. URL: <https://splash-db.eu/policydocument/gelminis-reform/> (дата звернення: 09.04.2021).
11. Gelmini reform – education in Italy. URL: <https://amp.en.google-info.org/index.php/60171507/1/gelmini-reform.html> (дата звернення: 09.04.2021).
12. Legge 6 agosto 2008, n. 133. «Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 25 giugno 2008, n. 112, recante disposizioni urgenti per lo sviluppo economico, la semplificazione, la competitività, la stabilizzazione della finanza pubblica e la perequazione tributaria», pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 195 del 21 agosto 2008 – Suppl. Ordinario n. 196. URL: <https://www.camera.it/parlam/leggi/08133l.htm> (дата звернення: 09.04.2021).
13. Higher Education in Regional and City Development: Lombardy, Italy 2011. URL: https://books.google.com.ua/books?id=tIPNAYpcUMkC&pg=PA18&lpg=PA18&dq=law+in+italian+higher+education+2010&source=bl&ots=HwPzQ-eeY_&sig=ACfU3U2MCDKgDgAhG9GPHXOh8NINToYWrw&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwY4v-CyYruAhVEAxAlHcpEBqMQ6AEwCXoECAyQAg#v=onepage&q=law%20in%20italian%20higher%20education%202010&f=false (дата звернення: 09.04.2021).
14. Decreto Ministeriale 22 settembre 2010 n. 17 «Requisiti necessari dei corsi di studio». Registrato alla Corte dei Conti in data: 20 gennaio 2011 – Registro n. 1, Foglio n. 222. URL: <http://attiministeriali.miur.it/anno-2010/settembre/dm-22092010.aspx> (дата звернення: 09.04.2021).
15. Legge 30 dicembre 2010, n. 240. «Norme in materia di organizzazione delle università, di personale accademico e reclutamento, nonché delega al Governo per incentivare la qualità e l'efficienza del sistema universitario», pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 10 del 14 gennaio 2011 – Suppl. Ordinario n. 11. URL: <https://www.camera.it/parlam/leggi/10240l.htm> (дата звернення: 09.04.2021).
16. Education. URL: <http://www.integrazionemigranti.gov.it/en/legal-framework/domestic-law/Pages/Education.aspx> (дата звернення: 09.04.2021).
17. European University Association. Italy. URL: <https://www.university-autonomy.eu/countries/italy/> (дата звернення: 09.04.2021).
18. Education and Training in Italy. URL: <http://www.univation.org/download/TEV2-Nat-report-Italy.pdf> (дата звернення: 09.04.2021).

19. Legge 107 sulla Buona Scuola | Cos'è e Cosa prevede la normativa. URL: <https://www.universoscuola.it/buona-scuola-cosa-prevede-normativa.htm#:~:text=L'autonomia%20scolastica%20%C3%A8%20sicuramente,intero%20sistema%20dell'istruzione.> (дата звернення: 11.04.2021).
20. La Buona Scuola. URL: <https://www.matteorenzi.it/la-buona-scuola> (дата звернення: 11.04.2021).
21. MINISTERIAL DECLARATIONS AND COMMUNIQUÉS. URL: <http://www.ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues> (дата звернення: 12.04.2021).
22. TOWARDS THE EUROPEAN HIGHER EDUCATION AREA. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2001_Prague_Communique_English_553442.pdf (дата звернення: 12.04.2021).
23. «Realising the European Higher Education Area». Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2003_Berlin_Communique_English_577284.pdf (дата звернення: 12.04.2021).
24. The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf (дата звернення: 13.04.2021).
25. London Communiqué Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2007_London_Communique_English_588697.pdf (дата звернення: 13.04.2021).
26. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Leuven_Louvain_la_Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf (дата звернення: 13.04.2021).
27. Автономія університетів Європи II. URL: <https://ipd.kpi.ua/documents/athena/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%8F%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%202.pdf> (дата звернення: 13.04.2021).
28. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. Bucharest Communiqué. FINAL VERSION. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf (дата звернення: 14.04.2021).
29. YEREVAN COMMUNIQUÉ. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf (дата звернення: 14.04.2021).
30. PARIS COMMUNIQUÉ Paris, May 25th 2018. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf (дата звернення: 14.04.2021).
31. ROME MINISTERIAL COMMUNIQUÉ. 19 November 2020. URL: http://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf (дата звернення: 14.04.2021).
32. Higher Education Reform in Italy: Tightening Regulation Instead of Steering at a Distance. URL: https://www.researchgate.net/publication/270855100_Higher_Education_Reform_in_Italy_Tightening_Regulation_Instead_of_Steering_at_a_Distance (дата звернення: 14.04.2021).
33. Public Sector Reform in Italian Higher Education: The Governance Transformation of the Universities – A Comparison Among Perceptions of Rectors and Department Chairs. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/works/9JgaKV17/> (дата звернення: 14.04.2021).

ITALY'S HIGHER EDUCATION SYSTEM: LEGISLATIVE INITIATIVES (1999-2020)

Klyk Bogdan

Lecturer at the Department of International Relations and Tourism Educational and
Scientific Institute of International Relations
PHEE «Kyiv International University»

Introduction. *The legislative support of the Italian higher education system in the period 1999-2020 was analyzed, which significantly influenced the reformatting of the established requirements of higher education, served to prevent challenges and contributed to the implementation of positive changes in the provision of quality educational services. The constitutional features for the sphere of higher education in Italy are presented and their fundamental role in the implementation of educational activities by higher education institutions is emphasized. The ways of introducing reforms in the system of higher education in Italy, which are due to the implementation of the Bologna process, in particular, cover the reforms of Moratti in 2003, Fiorini in 2006-2007, Helmini in 2008-2010, the reforms of «Good School» (La Buona Scuola) in 2015. The impact of the approved ministerial communiqués of the Bologna Process countries in 2001-2020 on the Italian higher education system, in particular on the educational activities of universities, professional growth of*

academic staff, expansion of institutional autonomy, university governance, etc. is described.

Purpose. *The purpose of the article is highlighting the legislative and regulatory framework for higher education in Italy by analyzing key legislation, major educational reforms in the context of the implementation of the Bologna Process in Italy in the period 1999-2020 and identifying features that had a significant impact on the effectiveness of reforming the system higher education. To achieve this goal you need to solve the following main tasks:*

- to abolish the constitutional features of higher education in Italy;*
- to identify the reforms that were called for after the ratification of the Bologna Declaration of 1999 in the Italian higher education system, and highlight their features;*
- to characterize the impact of the approved ministerial communiqués of the Bologna Process on the system of higher education in Italy.*

Methods. *The research used theoretical and empirical research methods, including: analysis of implemented legislative reforms in the Italian higher education system; analysis of the constitutional features of the functioning of higher education systems in Italy; comparison of the cycle of reforms in the Italian higher education system; synthesis of fundamental features of ministerial communiqués for Italian higher education.*

Results. *On the basis of the analysis of legislative documents and scientific works of scientists the legislative and normative-legal maintenance of development of higher education of Italy during 1999-2020 is investigated. The peculiarities of the reform processes initiated in Italy after the ratification of the Bologna Declaration in 1999 are clarified, and the reforms of Moratti, Fiorini, Gelvini and the reform of «Good School» (La Buona Scuola) to improve the education system in Italy in general and higher education in particular. Ways to modernize the Italian higher education system based on the results of the ministerial communiqués of the Bologna Process and EHEA countries have been identified.*

Conclusion. *According to the analysis of legislative acts regulating the system of higher education in Italy in the period 1999-2020, it was found that the main constitutional feature is the existence of extended rights of free education to conduct educational activities, which during the implementation of the Bologna process led to educational institutions of wide autonomy. The following successfully implemented reforms served as transformations of higher education:*

- Moratti reform (2003) – identified risks and problems in the Italian education sector and implemented measures to create institutional autonomy, improve educational curricula, expand cooperation between the education sector and the labor market, etc.;*
- Fiorini's reform (2006-2007) – an increase in the school age to 16 for the introduction of specialized education was introduced, which made it possible to provide better preparation for admission to the Free Economic Zone and employment;*
- M. Helmini's reforms (2008-2010) – significantly improved the financial support of free economic zones, strengthened the institutional autonomy of universities and expanded their transparency in the conduct of any business, developed national requirements for curricula and courses, including their unification in a particular field of knowledge etc;*
- reform of La Buona Scuola «Good School» (2015) – introduced a competitive selection of teachers for free education, intensification of the educational process through the introduction of new disciplines, teacher training and more.*

The ministerial communiqués of the Bologna Process had a significant impact on the effectiveness of the reforms in the field of higher education in Italy. The main focus was on providing quality educational services to ensure high social security, increase student mobility, involvement of academic staff of universities and students as consultants in improving the governance of EHEA, establishing a dialogue with educational unions in Italy and Europe, etc.

Prospects for further research should tend to a meaningful analysis of the institutional component of the functioning of the Italian higher education system, which will radically demonstrate the results of the implemented educational reforms and so on.

Key words: *higher education system; reforms; Constitution of the Italian Republic; institutional autonomy of universities; financial support; regulations, legislation.*

References

1. Reheilo, I.Iu. (2018). Tsinnisni oriientyry rozvytku Bolonskoho protsesu v 1988 – 2009 rr : normatyvno-pravovy aspekt. [Values of development of the Bologna process in 1988 – 2009: normative-legal aspect]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 3–4 (56–57), 43–51. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018.3-4.4351> [in Ukrainian].
2. Reheilo, I.Iu. (2018). Fundamentalni tsinnosti Yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity (2010 – 2018 rr.): priorytetni oriientyry diialnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Fundamental values of the European Higher Education Area (2010 – 2018): priority guidelines for research and teaching staff]. *Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka*, 4 (63), 7–17. URL: <http://pptp.kubg.edu.ua/images/2018/4/1.pdf> [in Ukrainian].
3. *Costituzione della Repubblica Italiana*. URL: <https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione.pdf> [in Italian].
4. *Constitutional Right to an Education: Italy*. URL: <https://www.loc.gov/law/help/constitutional-right-to-an-education/italy.php> [in English].
5. *IL SISTEMA SCOLASTICO ITALIANO: ECCO COM'È CAMBIATO NEL CORSO DEI SECOLI*. L'evoluzione del sistema scolastico italiano dalla Legge Casati alla riforma «Buona Scuola». URL: <https://www.ebookscuola.com/blog/sistema-scolastico-italiano-evoluzione/> [in Italian].
6. *Italy*. URL: <https://edpolicy.education.jhu.edu/global-pluralism/v2-italy/> [in English].
7. *The Italian Welfare State in a European Perspective: A Comparative Analysis*. URL: https://books.google.com.ua/books?id=1rK6CQAAQBAJ&pg=PA190&lpg=PA190&dq=Fioroni%2%A0reform+education+italy&source=bl&ots=fel54yyHwy&sig=ACfU3U2hckMuXMCrZBpHwp_97TCENOQEWg&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwif3PGcm_7vAhXsilsKHaY_A6EQ6AEwEXoECACAw#wv=onepage&q=Fioroni%2%A0reform%20education%20italy&f=false [in English].
8. *Education and Training*. 6.10 *Current debates and reforms*. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/italy/610-current-debates-and-reforms> [in English].
9. Legge 27 dicembre 2006, n. 296. «Disposizioni per la formazione del bilancio annuale e pluriennale dello Stato (legge finanziaria 2007)», pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 299 del 27 dicembre 2006 – Supplemento ordinario n. 244. (2006). URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/06296l.htm> [in Italian].
10. *Gelmini's Reform*. URL: <https://splash-db.eu/policydocument/gelminis-reform/> [in English].
11. *Gelmini reform – education in Italy*. URL: <https://amp.en.google-info.org/index.php/60171507/1/gelmini-reform.html> [in English].
12. Legge 6 agosto 2008, n. 133. «Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 25 giugno 2008, n. 112, recante disposizioni urgenti per lo sviluppo economico, la semplificazione, la competitività, la stabilizzazione della finanza pubblica e la perequazione tributaria», pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 195 del 21 agosto 2008 – Suppl. Ordinario n. 196. (2008). URL: <https://www.camera.it/parlam/leggi/08133l.htm> [in Italian].
13. *Higher Education in Regional and City Development: Lombardy, Italy 2011*. URL: https://books.google.com.ua/books?id=tIPNAYpcUMkC&pg=PA18&lpg=PA18&dq=law+in+italian+higher+education+2010&source=bl&ots=HwPzQ-eeY_&sig=ACfU3U2MCDKqDgAhG9GPHXOh8NINToYWrw&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwY4v-CyYruAhVEAxAIHcpEBqMQ6AEwCXoECAYQAg#v=onepage&q=law%20in%20italian%20higher%20education%202010&f=false [in English].
14. Decreto Ministeriale 22 settembre 2010 n. 17 «Requisiti necessari dei corsi di studio». Registrato alla Corte dei Conti in data: 20 gennaio 2011 – Registro n. 1, Foglio n. 222. (2010). URL: <http://attiministeriali.miur.it/anno-2010/settembre/dm-22092010.aspx> [in Italian].
15. Legge 30 dicembre 2010, n. 240. «Norme in materia di organizzazione delle università, di personale accademico e reclutamento, nonche' delega al Governo per incentivare la qualità e l'efficienza del sistema universitario», pubblicata nella *Gazzetta Ufficiale* n. 10 del 14 gennaio 2011 – Suppl. Ordinario n. 11. (2010). URL: <https://www.camera.it/parlam/leggi/10240l.htm> [in Italian].
16. *Education*. URL: <http://www.integrazionemigranti.gov.it/en/legal-framework/domestic-law/Pages/Education.aspx> [in English].
17. *European University Association*. Italy. URL: <https://www.university-autonomy.eu/countries/italy/> [in English].
18. *Education and Training in Italy*. URL: <http://www.univation.org/download/TEV2-Nat-report-Italy.pdf> [in English].
19. *Legge 107 sulla Buona Scuola*. Cos'è e Cosa prevede la normativa. (2017). URL: <https://www.universoscuola.it/buona-scuola-cosa-prevede-normativa.htm#:~:text=L'autonomia%20scolastica%20%C3%A8%20sicuramente,intero%20sistema%20dell'istruzione.> [in Italian].
20. *La Buona Scuola*. URL: <https://www.matteorenzi.it/la-buona-scuola> [in Italian].
21. *Ministerial declarations and communiqués*. URL: <http://www.ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues> [in English].
22. *Towards the european higher education area*. Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague on May 19th 2001. (2001). URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2001_Prague_Communique_English_553442.pdf [in English].
23. «*Realising the European Higher Education Area*». Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. (2003). URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2003_Berlin_Communique_English_577284.pdf [in English].
24. *The European Higher Education Area – Achieving the Goals*. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005. (2005). URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf [in English].

25. *London Communiqué Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world.* (2007). URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2007_London_Communique_English_588697.pdf [in English].
26. *The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade.* Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. (2009). URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Leuven_Louvain_la_Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf [in English].
27. *Avtonomiia universytetiv Yevropy II.* [Autonomy of universities in Europe]. URL: <https://ipd.kpi.ua/documents/athena/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%8F%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B2%20%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%202.pdf> [in Ukrainian].
28. *Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area.* Bucharest Communiqué. FINAL VERSION. (2012). URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf [in English].
29. *Yerevan communiqué.* (2015). URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/YerevanCommuniquéFinal_613707.pdf [in English].
30. *PARIS COMMUNIQUE Paris, May 25th 2018.* (2018). URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf (Last accessed: 14.04.2021) [in English].
31. *ROME MINISTERIAL COMMUNIQUE.* 19 November 2020. (2020). URL: http://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf [in English].
32. *Higher Education Reform in Italy: Tightening Regulation Instead of Steering at a Distance.* URL: https://www.researchgate.net/publication/270855100_Higher_Education_Reform_in_Italy_Tightening_Regulation_Instead_of_Steering_at_a_Distance [in English].
33. *Public Sector Reform in Italian Higher Education: The Governance Transformation of the Universities – A Comparison Among Perceptions of Rectors and Department Chairs.* URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/works/9JgaKV17/> [in English].

Отримано редакцією 3.08.2021 р.

УДК: 37.012.32:336.055

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-2-46-259-267

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЙ ЗМІН В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Горішна Оксана Мирославівна

аспірантка

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

e-mail: gorishna83@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-31271316

У статті розглянуто поняття «зміна». Проаналізовано його трактування. На основі вивчення надбань вітчизняного і зарубіжного менеджменту здійснено аналіз порівняльних класифікаційних ознак змін. Встановлено, що зміни можуть відбуватися на будь-якому рівні функціонування закладу освіти під впливом зовнішнього або внутрішнього середовищ. Доведено, що природовідповідною характеристикою змін є динаміка. Ідентифіковано окремі види змін у закладі загальної середньої освіти відповідно до класифікацій.

Ключові слова: заклади загальної середньої освіти, зміни, критерії змін, класифікація змін, управління змінами.

Постановка проблеми. Реформування освіти як наслідок динаміки розвитку суспільства спирається на великий каскад змін у різних об'єктах та рівнях освітньої галузі. Сьогодні усі, починаючи від учня, стикаються зі змінами, тому вони стали об'єктом дослідження багатьох науковців. Оскільки будь-які зміни зумовлюють різні реакції людей і змушують адаптуватися, проблеми їх аналізу потребують подальшого вивчення. Зокрема, дуже важливим для керівника закладу загальної середньої освіти є розуміння класифікаційних аспектів змін. Оскільки саме ці фактори дозволяють менеджерам освіти не тільки ідентифікувати зміни, але й передбачати механізми опору та застосовувати відповідні методи управління.

Незважаючи на наявність достатньої кількості наукових праць у світовому та вітчизняному менеджменті щодо аналізу класифікацій змін, ще недостатньо розв'язаною залишається проблема порівняння цих класифікацій та використання їх для опису змін в